

ALASDAIR CHALMERS MACINTYRE (1929–)

PAÁR TAMÁS

Filozófus, a XX. századi erkölcsi és politikai gondolkodás meghatározó alakja. Filozófiai fejlődése során nagyobb fordulatok is lezajlottak, állásfoglalásaira személyes élete jelentős befolyást gyakorolt – így skót és ír gyökerei is. Főműve, az *After Virtue* (1981; magyarul: *Az erény nyomában*, 1999) megjelenése zárta le pályája útkereső szakaszát, azóta – kisebb-nagyobb változtatások mellett – többé-kevésbé konzisztens filozófiai programot fejt ki. Szokás az erényetika és a közösségelvűség képviselői közé sorolni.

Számos egyetemen működött, ezek közé tartozik a University of Oxford, majd az USA-ba vándorlása után a University of Notre Dame. Filozófiai munkássága elején a marxizmus követője volt, később az irányzattal szakított, ám Marx gondolatai továbbra is mélyen befolyásolták. Érett korszaka az arisztotelizmus jegyében bontakozott ki. Vallásos hitét tekintve kezdeti protestantizmusa után egyre inkább az ateizmus felé fordult, az 1980-as évek elején viszont katolizált. Ez után a tomista arisztotelizmus irányzatához sorolta magát. Számos további filozófus volt rá nagy hatással, közülük Collingwood, G. E. M. Anscombe (1919–2001), Thomas Kuhn és Lakatos Imre emelhető ki.

Első jelentős műve a *Marxism: An Interpretation*, 1953 („A marxizmus egy értelmezése”), amely később *Marxism and Christianity* („Marxizmus és kereszténység”) címmel jelent meg átdolgozott kiadásban (1968). Ebben a marxizmus és a kereszténység merev szembeállítását igyekezett meghaladni, felvetve, hogy mivel a marxizmus a keresztény teológia szekularizált hegeli verziójának továbbgondolása, ezért egyenesen egy keresztény eretnokség jegyeit hordozza. Elsősorban Marx korai, hegeliánus korszakával szimpatizált, a társadalomtudományi jóslásokba bocsátkozó marxizmussal nem. 1966-os *A Short History of Ethics* című könyve (magyarul: *Az etika rövid története*, 2012) etikátörténeti bevezetőként is funkcionál. Ebben áttekinti, hogy a nyugati történelemben miként alakultak át fokozatosan az erkölcsi fogalmak. Egyik központi tézise, hogy ezek a fogalmak nem időtlenek, így ezek adott készletének analízisének még nem vezet el az abszolút erkölcsi igazsághoz. Itt már Aristoteléshez áll legközelebb gondolkodása, mivel a könyv szerint Aristotelés sikeresen ragadta meg az emberi élet egyes szükségszerű jel-

lemzőit, amelyekkel elkerülhetetlenül együtt járnak bizonyos értékelő igazságok. Ugyanakkor a konklúzió szerint az őket megalapozó rivális fogalmak ütközése miatt választanunk kell az erkölcsi álláspontok közt. Emellett azonban már az a MacIntyre gondolkodásában később hangsúlyossá váló meglátás is megjelenik, hogy a választás mindig már korábbi társadalmi előzmények kialakította szótárak alapján zajlik, és az erkölcsöt végső soron döntésre alapozni eleve egy erkölcsi álláspont (az individualizmus) elfogadását jelenti. Az 1981-es *Az erény nyomában* az előző könyv narratíváját bontja ki határozottabb állítások alátámasztása érdekében. A könyv kiindulása, hogy a jelenkor befejezhetetlen erkölcsi vitáit generáló összemérhetetlen fogalmak különböző történeti helyzetek nyomán maradtak ránk, amelyekben megvolt saját funkciójuk. Ám az eredeti elméleti és társadalmi kereteik nélkül a mai társadalomban ezeket racionalitást nélkülöző hivatkozási alapként használják, csupán attitűdöket fejezve ki. Az erkölcsi viták ennek következtében manipulatívává váltak. A hivatkozási pontok legtöbbször, mint amilyen az emberi jogok vagy az utilitarizmus hasznosságfogalma inkoherens *erkölcsi fikció*. Ugyanígy a társadalomtudományok előrejelző képességére vonatkozó hamis állításokon nyugvó bürokratikus hatékonyság eszméje is fikció, amely társadalomszervező elvként működve legitimálja ezt a fajta manipulativitást. Korunk erkölcsi fikciói elsősorban a felvilágosodásban gyökereznek, amelynek kudarcba fulladt az a programja, hogy az erkölcsöt minden racionális személy számára elfogadható alapokra helyezze. A felvilágosodás koncepciói a korábbi aristotelési etikát hivatottak leváltani, amelynek MacIntyre a könyvben egy újraelapozását nyújtja: az ember funkcionális fogalmát Aristotelés „metafizikus biológiájától” (és általában metafizikájától) elhatárolódva egy szociológiai és kultúrantropológiai belátásokat is felhasználó társadalmi elméletre kívánja építeni. Eszerint az erények azok a tulajdonságok, amelyek minden jól működő *gyakorlat* (pl. sakk vagy építészet), vagyis kellő komplexitással és társadalmi beágyazottsággal rendelkező kooperatív tevékenység mércéinek teljesítéséhez, illetve *belső javainak* eléréséhez szükségesek. A belső jók azok a társadalmi és intézményi esetlegességektől független javak, amelyeket csak ehhez hasonló gyakorlatok által lehet megvalósítani. Az erények az egyéni élet *telosát*, célját is biztosítják, ezért adekvát meghatározásuk további két tényező függvénye. Az emberi életnek ugyanis nincs *telosa*, amennyiben nem rendelkezik egyfajta narratív egységgel, ennek a struktúráját pedig a hagyományok jelölik ki az egyének számára. A hagyományokat részben egyfajta keresés határozza meg, és ezáltal a jó emberi életet is – erre vonatkozik a könyv egyik konklúziója: a „jó emberi élet a jó emberi élet keresésével eltöltött élet, és a kereséshez szükséges erények tesznek képessé bennünket annak megértésére, hogy ezenkívül mi más még a jó emberi élet” (*Az erény nyomában*, 294). Az 1988-as *Whose Justice? Which Rationality?* („Kinek az igazságossága? Melyik racionalitás?”) MacIntyre első könyve, amelyben tomista álláspontot foglal el. Ez a mű az igazságosság ver-

sengő fogalmait visszavezeti a racionalitás eltérő felfogásaira, amelyek különböző hagyományokba ágyazódnak be. Ez a könyv fejt ki részletesebben a hagyomány fogalmát, amely alapvetően egy időben kibomló érvelés és vita, illetve MacIntyre elméletét arról, hogy mikor racionális egy hagyomány helyett egy másikat elfogadni. Az előző két könyvhöz hasonlóan az 1990-es *Three Rival Versions of Moral Enquiry* („Az erkölcsi vizsgálódás három konkurens módja”) egy újabb narratívát ad elő az erkölcs történetéről, ez azonban kifejezetten a XIX. század végének három jelentős művére összpontosít és az általuk képviselt hagyományokra: a felvilágosodáshoz kapcsolódó enciklopédista irányzatra, amelyet az *Encyclopedia Britannica* 9. kiadása testesít meg, Nietzsche és *A morál genealógiájára*, illetve az *Aeterni Patris* pápai enciklika által képviselt tomizmusra. Ebben a könyvben MacIntyre a tomizmus belső vitáiban is állást foglal, valamint hosszabban kifejti a Nietzsche mellett főként Foucault nevével fémjelezhető genealógiai irányzat kritikáját. MacIntyre művei közt különleges helyet foglal el az 1999-es *Dependent Rational Animals* („Egymástól függő eszes állatok”), amely nem narratív, és amelyben a szerző szerint gyakran háttérbe szoruló szempontok alapján írja le az erkölcs és a politika normáit. E két szempont – melyek elfogadásával részben visszatér Aristotelés „metafizikus biológiájához” – az emberi természet állati aspektusa (és az embereket az állatoktól megkülönböztető független gyakorlati okoskodás képessége), illetve az emberek különböző betegségekből, fogyatékosságokból, valamint a gyermek- és az öregkorból következő rászorultsága egymásra. Ebben a könyvben fogalmazódik meg legjobban MacIntyre politikai filozófiája. Eszerint olyan politikai intézményekre van szükség, amelyek normáiba mindenki beleszólhat érveivel, aki pedig nem képes a független gyakorlati gondolkodásra, azt képviselők reprezentálják. A politikai döntésekre így az egész közösség racionális alkotásaiént lehet tekinteni. MacIntyre szerint a modern nemzetállamok esetében erre már csak méretük-nél fogva sincs lehetőség, intézményeik jellemzően a különböző hatalmi tényezők heterogén érdekei közti kompromisszumok kialakítására szolgálnak. A kisméretű helyi közösségekben viszont az érdekellentétek minimalizálása és a racionális mérlegelés elősegítése érdekében az anyagi bevételek közti különbségnek a lehető legkisebbnek kell lennie. Az ilyen közösségekben a közjó nem azonos egyszerűen az egyéni javak összességével vagy közös használati létesítményekkel (pl. infrastruktúra), hanem mindenki által felismert javak, amelyek csak úgy lehetnek a mieink, ha másokkal is osztozunk rajtuk – mint akár maga a közösség együttes vizsgálódása vagy az egymástól való tanulás.

MacIntyre jelentős hatást gyakorolt az erényetika és a közösségelvű politikai filozófia kibontakozására, ugyanakkor nem sorolja magát ezen irányzatokhoz. Az erényetikával kapcsolatban elsősorban az irányzat állítólagos elméleti jellege miatt nem azonosítja magát. A közösségelvűekkel szembeni kritikája a modern állam kritikájával áll összefüggésben. Gondolkodása a filozófián kívül is számos

területre volt hatással – ezek közül kiemelkedik a teológia (pl. Servais Pinckaers [1925–2008], Stanley Hauerwas [1940–]). MacIntyre munkássága tanulságos lehet korunk bevett nézeteivel (legyen ez a liberalizmus vagy a konzervativizmus) szembeni kritikája és a kisebb közösségekbe reményt helyező álláspontja miatt, hazánkban pedig egy olyan életműként tarthat számot figyelemre, amely a marxizmussal való szakítás után keresi az erkölcs, a politika, a vallás és a gondolkodás lehetőségeit.

TOVÁBBI IRODALOM

Horkay-Hörcher Ferenc (szerk.): *Közösségelvű politikai filozófiák* (2002).

Lutz, Christopher Stephen: Alasdair Chalmers MacIntyre. *Internet Encyclopedia of Philosophy* [iep.utm.edu/mac-over/].

MacIntyre, Alasdair: *The MacIntyre Reader* (1998).